

ZİNA HAKKINDAKİ BİR ÂYETİN İLETİŞİM PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN TAHLİLİ*

Celalettin DİVLEKÇİ**

ÖZET

Bu makale, “Zinaya yaklaşmayın! Zira o yüz kızartıcı bir iştir, kötü bir yoldur.” (17. İsrâ, 32) şeklinde zinayı yasaklayan Kur’an ayetini, Kur’an üslûbu ve iletişim psikolojisinin verileri doğrultusunda ele alıp yorumlamaktadır. Çalışmanın üslûp açısından hareket noktası, zina yasağının doğrudan doğruya “zina yapmayın!” şeklinde ifade edilmek yerine, “zinaya yaklaşmayın!” şeklinde ifade edilmesidir. Buna göre ortada insanı zinaya götüren; sözsüz iletişim, sözlü iletişim, sınırlı bedensel iletişim ve sınırsız bedensel iletişim şeklinde bir takım aşamalar vardır. Kur’an bu aşamalara açık bir şekilde işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Üslûb, Zina Ayeti, Sözsüz İletişim, Sözlü İletişim, İletişim Psikolojisi

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF A QURAN VERSE ON ADULTERY FROM THE COMMUNICATION PSYCHOLOGY PERSPECTIVE

This essay aims to evaluate a Quran verse that prohibits adultery, i.e., (And come not near unto adultery. Lo! it is an abomination and an evil way. - Al-Israa' 17:2 -), using the method and the form of the Holy Quran (Uslub al-Quran) and the data derived from the communication psychology. From the perspective of the

* Bu yazı kısmen, Türkiye Günlüğü Dergisi'nin 34. sayısında yayınlanmıştır. Lüzuumlu görülen birtakım düzeltme ve önemli ilavelerden sonra tekrar yayınlanmasında fayda mülâhaza edilmiştir. İletişim psikolojisinin zinayı dini bir fenomen olarak kendisine konu edinmesi söz konusu değildir. Kanaatimizce bu cinsel eylemin iletişim psikolojisini ilgilendiren yönü, onun iki karşı cins arasında gerçekleşen bir dizi cinsel içerikli davranış olmasıdır.

** Dr., SDÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı, e-posta:cdivlekci@hotmail.com

Uslub this essay attempts to demonstrate the differentiation in the way that the verse was revealed. The stylistic difference in the form of the prohibition, “do not approach adultery” but not, for instance, “do not commit adultery”, is, indeed, a clear reference to the prohibition of various forms and phases of adultery such as verbal and non-verbal communications, and, limited and non-limited physical communications. The Holy Quran clearly refers to these forms and phases.

Keywords: Uslub, A Quran Verse On Adultery, verbal and non-verbal communications, communication psychology

Giriş

Kur’ân’a dair konuşabilmek için kuşkusuz Kur’ân’ın nasıl bir üslûba ve metin örgüsüne sahip olduğu hakkında ciddî bir donanıma sahip olma zarureti bulunmaktadır. Kur’ân’ın üslûbu, onun hedef kitlesine vermek istediği mesajı en etkili şekilde aktarabilmek için Arap dilinin ifâde imkânlarını özgün ölçütlerle seçip kullanmak sûretiyle anlatıma kattığı özellikler bütünüdür.¹ İ’câzü’l-Kur’ân literatüründe Kur’ân’ın metin örgüsü, nazım adı verilen bir teoriyle izah edilmiştir. Nazım, anlatıma en uygun kelimenin kullanılması/seçilmesi ve cümle içinde alternatifi düşünülemez en uygun yere yerleştirilmesidir.²

Nitekim İbn Atıyye (ö.1147) ihtisasının verdiği bilgiye dayanarak şu neticeye ulaşmıştır: “Kur’ân’dan bir lafız çıkarılacak olursa bütün Arap lisanı altüst edilse bile onun yerini tutabilecek tek kelime bulunamaz.”³ Yine sahasında otorite bir şahsiyet olan Abdülkâhir el-Cürçânî (ö.1078) *Delâilü’l-İ’câz* adlı eserinde, inkârcıların buna teşebbüs ettiklerini ama başarılı olamadıklarını şu cümlelerle dile getirir: “İnkârcılar, Kur’ân’ı baştan sona, sûre sûre, âyet âyet düşünmekten yorgun düştüler; buna rağmen yerine oturmayan tek bir kelime, hoş karşılanmayan tek bir lafız bulamadılar.”⁴ Arap dili ve edebiyatının altın çağını yaşadığı bir dönemde insanların Kur’an karşısındaki bu aczi, onun ancak aşkın bir varlığa ait oluşuyla izah edilebilir. Dahası Kur’ân-ı Kerim’in bu husustaki meydan okuyuşu yalnızca o günün insanına yönelik

¹ Tanım için bkz. Divlekci, Celalettin, *Anlam-Üslûp İlişkisi Bağlamında Kur’ân’ın Üslûp Analizi (Fâtiha Sûresi Örnekleme)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 321.

² Abbâs, Fadl Hasen, *İtkânü’l-Burhan fi Ulûmi’l-Kur’an*, Amman 1997, I. 113.

³ İbn Atıyye *el-Muharraru’l-Vecîz fi Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*, Daru’l-Kitâbi’l-İslâmî, Kahire 1975, I. 39; Ayrıca bkz. et-Tûfî, *el-İksîr fi İlmi’t-Tefsîr*, Mektebetü’l-Adâb, Kahire, s. 95; ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi’l-Kur’ân* (Tah. M. Ebu’l-Fadl İbrahim), el-Mektebetü’l-Asriyye, 1972, II. 118.

⁴ Cürçânî, Abdülkâhir, *Delâilü’l-İ’câz*, Mektebetü Sa’diddin, Dimeşk 1987, s. 88.

olmayıp tüm insanlar için geçerlidir.⁵ Büyük filolog ve müfessir Fîruzâbâdî'nin (ö.1413) de dediği gibi; “*Kur’ân-ı Kerim’in i‘câzı, hem anlamında hem lafızlarında hem de bu lafızların dizilişinde yani nazmındadır*”.⁶

Kur’ân-ı Kerim’in anlaşılıp yorumlanmasında lügat, belâgat v.b. alet ilimlerinden yararlanıldığı gibi; özellikle birtakım âyetlerin anlaşılıp yorumlanmasında psikoloji ve sosyal-psikoloji gibi bir kısım sosyal bilimlerden de istifade edilmelidir. Tabî bu yapılırken Kur’ân’ın ilmî i‘câzını göstermek adına onun üslûp ve anlatımına ters düşecek birtakım zorlama yorumlara gidilmemeli; yapılan değerlendirmeler, Arapça dil kaideleri ve dil mantığı çerçevesinde olmalıdır. Ayrıca daha önce yapılmış yorumlara öncelikle müracaat edilmeli ve onlardan müstağni kalınmamalıdır.

Biz bu makalemizde, başta Kur’ân-ı Kerim ve Hadîs-i Şerifler olmak üzere müfessirlerin görüşlerinden ve özellikle iletişim psikolojisinin konumuzla ilgili birtakım verilerinden hareketle bazı değerlendirmeler yapmaya çalışacağız.

Problemin Ortaya Konması

Ele alacağımız âyet-i kerime hem ferdi hem de toplumu ilgilendiren ve içtimai bir yara olan zinadan bahsetmekte daha doğrusu ondan sakındırmaktadır. Aynı zamanda bu âyet-i kerime, Kur’ân-ı Kerim’de içinde “zina” kelimesi geçen tek âyet-i kerimedir.⁷ Kur’ân, kendine has üslûbuyla bunu şöyle ifâde eder: (*وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا*) “*Zinaya yaklaşmayın! Zira o yüz kızartıcı bir iştir, kötü bir yoldur.*”⁸

Konuyu şöyle bir soruyla biraz daha açarsak, Arapçanın imkânları dâhilinde “Zinaya yaklaşmayın” ifâdesi değişik şekillerde dile getirilebilirdi. En azından doğrudan doğruya “Zina yapmayın! (*وَلَا تَزْنُوا*) denebilirdi. Acaba kelime düzeyindeki seçimden sentaks düzeyindeki seçime varıncaya kadar muhatabın haline ve sözün makamına göre dikkatli seçimler yapan Kur’ân-ı Kerim’de neden doğrudan doğruya “zina yapmayın” denmedi veya bu manayı

⁵ 2. Bakara, 23; 11. Hûd, 13; 10. Yûnus, 38.

⁶ el-Fîruzâbâdî, *Besâiru Zevi’t-Temyîz fî Letâifi’l-Kitâbi’l-Azîz*, (Tah. Muhammed Ali en-Neccar), el-Mektebetü’l-İlmiyye, Beyrut, I. 68.

⁷ Bkz. Abdülbâkî, M. Fuad, *el-Mu‘cemu’l-Müfehres li-Elfazı’l-Kur’âni’l-Kerim*, Daru’l-Hadis, Kahire 1988, s. 686. İçinde “ez-Zina” kelimesi geçen tek âyet bu olmakla birlikte, Ebu’l-Bekâ’nın tespitine göre Kur’ân-ı Kerim’de “el-Fahşâ” kelimesi de -Bakara Süresi 268. âyet hariç- zina anlamında kullanılmıştır. Bkz. Ebu’l-Bekâ, *el-Külliyât*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1993, s. 674.

⁸ 17. İsrâ, 32

verebilecek başka bir cümle kurulmadı da “Zinaya yaklaşmayın!” ifadesi tercih edildi?

Tefsirlere Göre

Müfessirlerimizin bir kısmı, bu konuya hiç değinmezken⁹ [Râzî (ö.1209), Kurtubî (ö.1273), Beydâvî (ö.1286), Neseî (ö.1301), İbn Kesîr (ö.1372), Ebu’s-Sü’ûd (ö.1574), Hatip Şîrbînî (ö.1569), Âlûsî (ö.1853), Seyyid Kutup (ö.1947), Merâğî (ö.1945), Mevdûdî (ö.1979) ve es-Sâbûnî] gibi bir kısmı da çok yüzeysel temas eder.¹⁰

Mesela Kurtubî meseleyi belâgat açısından ele alır ve “Zinaya yaklaşmayın!” ifadesi, ‘Zina yapmayın!’ ifâdesinden daha belîğdir.” der.¹¹ Râzî

⁹ Mesela İbn Abbas (ö.687), eş-Şâfiî (ö.819), Taberî (ö.922), el-Cessâs (ö.980), el-Mâverdî (ö.1058), İbn Atiyye (ö.1148), Hâzin (ö.1340), Ebu Hayyan (ö.1344), Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö.1942), Mehmet Vehbi (ö.1949) Temas etmeyen müfessirler için bkz. el-Fîruzâbâdî, *Tenvîru’l-Mıkbâs min Tefsiri İbn Abbas*, (Mecmeu’t-Tefâsîr içinde) el-Matba el-Amire, 1317, IV. 35; eş-Şâfiî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, (Derleyen: el-İmam el-Beyhakî) Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, s. 189; et-Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Tevîli Âyi’l-Kur’ân*, Mısır 1954, XV. 80; el-Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, (Tah. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî), Dar’ul Mushaf, Kahire, V. 24; el-Mâverdî, *en-Nüket ve’l-Uyûn*, (Talik: es-Seyyid b. Abdülmaksût b. Abdurrahman), Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut 1992, III. 240; İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz fî Tefsiri’l-Kitâbi’l-Azîz*, X. 286; Hâzin, *Lübâbü’t-Te’vil fî Meâni’t-Tenzîl* (Mecmeu’t-Tefâsîr içinde IV. 35.); Ebu Hayyan, *el-Bahru’l-Muhît*, Matbaatü’s-Seade, Mısır 1328, VI. 67; (Hamişinde yine Ebu Hayyan’a ait *en-Nehru’l-Mâdd ve Kitâbü’d-Dürri’l-Lekîl*, Ta’cuddin Ebu Muhammed el-Kaysî el-Hanefî); Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Eser Neşr., V. 3176; Mehmed Vehbi, *Hulâsatu’l-Beyân*, Üçdal Neşr., İstanbul 1960, VII-VIII. 2979-2980.

¹⁰ Kâdî Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Tevîl* (Mecmeu’t-Tefâsîr içinde IV. 35.); Neseî, *Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vil* (Mecmeu’t-Tefâsîr içinde) IV. 35; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm* (Muhtasar, Tah. M. A. Sabûnî), Daru’l-Kur’âni’l Kerim, 1393, II. 376; Ebu’s-Sü’ûd, *İrşâdü’l-Akli’s-Selîm ilâ Mezâye’l-Kitâbi’l-Kerîm*, Daru İhya et-Türas el-Arabî, Beyrut, V-VI. 169-170; el-Hatip es-Şîrbînî, *es-Sirâcü’l-Munîr*, Daru’l-Mârifet, Beyrut, II. 301; Âlûsî, *Ruhu’l-Meânî*, Daru’t-Türas el-Arabî, Beyrut, XV-XVI. 68; Kutup, Seyyid, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, Daru İhyai’t-Türas el-Arabî, Lübnan 1967, V. 29-30; el-Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, Mısır 1963, XIII-XV. 42; Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, İnsan Yayınları, İstanbul 1986, III. 98.

¹¹ el-Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkami’l-Kur’ân*, el-Mektebetü’l-Arabiyye, Kahire 1967, X. 253.

ise zinanın zararlarına temas ettiği halde bu konuda “İnsana, bir şeye yaklaşma demek bir şeyi yapma demekten daha tesirli, daha etkilidir”¹² demekle yetinir.

Asrımız müfessirlerinden Muhammed Ali es-Sâbûnî ise ilgili âyetin tefsirinde, “*Zinaya yaklaşmayın!* ifâdesi *Zina yapmayın!* ifâdesinden daha belîğdir. Çünkü zinaya yaklaşmayın deyişi zinanın başlangıcı olabilecek dokunmak, öpmek, bakmak, göz kırpmak gibi, insanı zinaya götürecek şeylerden alıkoymayı ifâde eder. Sonra, bir şeye yaklaşımdan men etmek, o şeyi yapmayı menetmekten daha belîğdir.”¹³ demek sûretiyle konuyu biraz daha açarak hemen hemen aynı şeyleri söyler.

İletişim Psikolojisi Açısından

Meseleyi, insanlar arasındaki duygu ve düşünce alışverişini inceleyen bir bilim dalı olan iletişim psikolojisinin verileri doğrultusunda değerlendirdiğimizde “Dinen geçerli bir akit olmaksızın iki karşı cins arasında kurulan cinsel ilişki”¹⁴ şeklinde tarif edilen zinanın yalnızca cinsel temasla sınırlı bir olay olmayıp biri *kaynak* diğeri *hedef birim* olmak üzere iki karşı cins arasında, cinsel ilgiye bağlı birtakım *sözsüz* ve *sözlü iletilerin* (mesajların) gönderilmesiyle başlayan, buna bağlı bir süreç içinde *kişisel alanın* ortadan kalkması ve cinsel uyarımların artmasıyla gelişen ve nihayet cinsel temasla sonuçlanan bir davranışlar dizisi olduğunu görürüz.

Tanımda geçen *kaynak birimden* kasıt mesajı gönderen taraftır. Bu erkek olabileceği gibi kadın da olabilir. *Hedef birimle* ise mesaja muhatap olan taraf kastedilmiştir. Mesajlar iletişim psikolojisinde *sözlü* ve *sözsüz* olmak üzere iki temel grupta toplanır. İnsanların konuşurken birbirlerine söyledikleri sözlere sözlü mesajlar denirken; yüz ifâdesi, ses tonu, oturuş ya da ayakta duruş biçimi, el ve kol hareketleri, bedenin gergin ya da gevşek oluşu sözsüz mesajlar adını alır. Bu mesajlar içinde cinsel içerikli olanlar da vardır.¹⁵ “Kelime, nasıl kullanıldığı cümle içindeki görevine göre anlam ve değer kazanıyorsa, mesaj da söylendiği yere ve zamana, söylenen şahsa göre anlam ve değer kazanır. Daha yerinde bir ifâdeyle çok kere mesajın ifâde ettiği kavram bütünü şahsa, mekâna, zamana bağlamadan gerçek mana ve değerini anlamak mümkün

¹² er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, el-Matbâ el-Behiyye el-Mısıryye, Kahire 1938, X. 197.

¹³ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Der Seâdet, II. 159.

¹⁴ el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'an*, Dâru'l-Kalem, Dımeşk 1992, s. 384.

¹⁵ Cinsel içerikli mesajlar hakkında bkz. Batlaş, Zuhâl-Acar, *Bedenin Dili*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994, s. 131-137.

değildir.”¹⁶ Yine iletişim psikolojisine ait bir kavram olan “kişisel alan” a ileride ayrıntılı şekilde temas edeceğimiz için burada girmeyeceğiz.

Sözsüz İletişim

Yapmış olduğumuz tanıma göre, ortada kişiyi zinaya götüren birtakım safhalar vardır. Tespitimize göre, bu safhaların ilki genellikle iki karşı cinsin göz göze gelmesiyle başlayan *sözsüz iletişim*dir. “Genellikle”, değişimin sebebi bu safhaların nadir de olsa yer değiştirebilmesidir. Nitekim günümüzde telefonla tanıştıktan sonra karşılaşmak gibi istisnalar görülebilmektedir.¹⁷

Desmond Morris’in belirttiğine göre “Toplumsal temasın en bildik olanı, insanlara belirli bir mesafeden bakmaktır. Bir saniyenin yarısı kadar bir zaman içinde bir diğer yetişkinin fiziksel özelliklerini görmek, kaydetmek ve bir mantık dizisine göre değerlendirmek mümkündür. Gözler inanılmaz bir hızla beyne bir diğer insanın cinsiyeti, eni-boyu, yaşı rengi, sosyal konumu ve içinde bulunduğu ruh hali konusunda bilgi gönderirler.”¹⁸ Kişilerin birbirlerine cinsel yönden ilgi duyup duymadıkları bu safhada ortaya çıkar. Bir kadın ve erkek büyük çoğunlukla birlikte olup olamayacaklarına Tramtiz’e göre ilk 30 saniyede, Gramer’e göre ise ilk 10 dakikada karar vermektedirler. Bununla birlikte cinsel ilginin her zaman bu safhada ortaya çıktığını söylemek de yanlış olur. Zira ilk başta birbirine karşı cinsel ilgi duymayan kişilerin zamanla ilgi duymaları mümkündür.¹⁹ Eğer her iki taraf da birbirine cinsel yönden ilgi duyuyorsa, iletişimi sürdürmek için gereken ilk ileti gözlerle verilir.²⁰

Böylece “göz göze gelmek”le iletişimin ilk bağlantısı, köprüsü kurulmuş olur.²¹ “Göz göze durumunun sürdürülmesi, iletişimi sürdürmek için gerekli olan “evet”; gözlerin kaçırılması ise iletişimin kesildiğini belirleyen “hayır” anlamına gelir.”²² “Birbirini tanımayan iki insanın göz göze iletişimi sürdürmeleri, karşı cinsten olanlar arasında cinsel içerikli ilgi ve sevgi iletisi

¹⁶ Aktaş, Şerif, *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, Akçağ Kitabevi, Ankara 1986, s. 40.

¹⁷ Morris, Desmond, *Sevmek Dokunmaktır*, İnkılâp Kitabevi, (Çev: Nuran Yavuz), İstanbul 1994, s. 69.

¹⁸ A.g.y.

¹⁹ Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 130.

²⁰ Köknel, Özcan, *İnsanı Anlamak*, Altın Kitaplar Yay., İstanbul 1987, s. 84.

²¹ Köknel, *İnsanı Anlamak*, s. 83; Topaloğlu, Bekir, *İslam’da Kadın*, Ensar Neşr., İstanbul 2004, s. 206.

²² Köknel, *İnsanı Anlamak*, s. 84

olarak kabul edilmiştir.”²³ Wolfgang Zielke'nin dediği gibi: “Bir insan bakışını bir nesneye ya da başka bir insana yöneltip duruyorsa o nesneye veya o insana sahip olmak arzusunu dışa vuruyor demektir.”²⁴

Yarattığı sanat eserini, psikolojik ve biyolojik yapısıyla çok iyi bilen Yüce Allah,²⁵ (قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ) “Ya Muhammed! Mümin erkeklere söyle gözlerini kaçırınlar, bellerine sahip olsunlar...”²⁶ emriyle insanı zinaya götüren ilk adıma engel olmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber (sa) de “... gözler de zina eder. Gözlerin zinası bakmaktır”²⁷ demek sûretiyle bu gerçeğe dikkat çekmiştir. Âyet-i kerimede zinanın ilk safhasıyla son safhasının birlikte zikredilmesindeki inceliği yakalayan dirayet tefsirinin iki önemli siması Zemahşerî ve Fahrreddin er-Râzî bakışa yönelik yasağın niçin daha önce zikredildiğinin üzerinde durur ve şöyle derler: “Bakışa yönelik yasak daha önce zikredilmiştir; çünkü bakış, gayri meşrû ilişkinin habercisidir.”²⁸ Burada -ileride

²³ A.g.y.

²⁴ Zielke, Wolfgang, *Sözsüz Konuşma*, Say Yayınevi, (Çev: Esat Mermi), İstanbul 1993, s. 98.

²⁵ 67. Mülk, 14.

²⁶ 24. Nur, 30. İbn Abbas'ın anlayışına göre, bakış cinsel ilgiye bağlı olduğu takdirde Kur'an bunu “Gözlerin hain bakışı” (40. Gafir, 19) şeklinde nitelendirir. İbn Abbas'a isnad edilen anlayış bu olmakla birlikte, âyet-i kerime bağlamı itibariyle buna müsait değildir. Başka bir ifâdeyle buradaki “hain bakış” ifâdesini cinselliğe yönelik bakışla sınırlamamak gerekir. Bunun yerine içinde cinselliğin bulunduğu “düşmanca bakış” düşmanlığı, nefreti dışı vuran ve fakat insanın yakalayamadığı bakış olarak anlamak âyetin bağlamına daha uygun olur kanaatindeyiz. Türkçemizdeki “Dost yüzünden düşman gözünden belli olur.” deyiminde dile getirilen bakış ise insanın farkına varabildiği ve yorumlayabildiği bakıştır. İnsanın bilebildiği bir şeyi Allah'ın bilmesinde vurgulanacak bir taraf olmadığına göre burada söz konusu bakış düşmanca ve fakat insanın yakalayamadığı bir bakış olsa gerektir. (İbn Abbas'a isnad edilen bu anlayış için bkz. es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, III. 97-98.). Bakışın konuyla ilgili önemi hakkında bkz. *Mişkâtü'l-Mesâbih*, II. 164; *et-Tâc*, II. 330.

²⁷ Müslim, *Kader*, (20) Fikhî açıdan bakışın çeşitleri ve hükümleri hakkında Ali b. Atiyye el-Hiyfî tarafından *Arâisü'l-Gurer ve Garâisü'l-Fiker fî Ahkâmi'n-Nazar* adıyla müstakil ve kapsamlı bir eser kaleme alınmıştır. Söz konusu eser Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh el-Âmirî'nin *Ahkâmun-Nazar*'ı ile birlikte basılmıştır. Geniş bilgi için bkz. el-Hiyfî, Ali b. Atiyye, *Ahkâmun-Nazar*, (Tah. M. Fadl Abdülaziz el-Murâd), Dârü'l-Kalem, Dimeşk 1990.

²⁸ Bkz. ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Dâr'ul-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995, III. 223-224; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XII. 178.

de bahsedeceğimiz gibi- bu yasakların yalnızca karşı cinsle iletişim kurmayı yasaklayan türde olmayıp çok daha geniş kapsamlı olduğunu ifâde edelim.

Haddizatında mezkûr âyet-i kerîmedeki bu emir, Arapça dil kaidesi gereğince erkekler için olduğu kadar kadınlar için de geçerlidir.²⁹ Buna rağmen bir sonraki âyet-i kerîmede aynı emir kadınlar için yeniden tekrar edilmektedir. (وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ) “Mümin kadınlara da söyle onlar da gözlerini kaçırsınlar ve iffetlerine sahip olsunlar.” Kanaatimizce bu tekrarlar, iletişime başlayan tarafın erkek olabileceği gibi kadın da olabileceği ve kadının bu noktada daha tesirli, daha etkili olabileceği vurgulanmaktadır.³⁰ Nitekim yapılan araştırmalar kadınların kur yapma eğilimlerinin daha fazla olduğunu ve kur yapma davranışları konusunda erkeklerden daha fazla duyarlı olduklarını ortaya koymuştur. Ayrıca kadınların kur yapma davranışlarında yer alan işaretler erkeklerden çok daha fazladır.³¹ Emrin ilk olarak erkeklere yöneltilmesi ise bu konuda onların daha aktif olabileceklerini ortaya koymaktadır.

Burada “bakış”ın konumuz açısından önemini vurgulamak için meselenin psiko-biyolojik boyutuna da değinmek istiyoruz: “Gözle yapılan optik algılama, beyin üzerinden geçerek cinsel salgı bezindeki özel hormonal yönetime etki etmekte; duyum, oradan tekrar büyük beyin kabuğuna gelmekte ve bu şekilde ‘düşünmek ve davranmak’ olarak beliren ‘dairesele bir süreç’ işlemektedir.”

“Cinsel çekicilik taşıyan bir nesneye bakarken uyarılar göz ile algılanır ve retinanın ışığa duyarlı hücreleri aracılığı ile de çeşitli sinirsel bağlantıları izleyerek büyük beyine iletilir. Orada uyarılan nöronlar, kendilerine daha önce kaydedilmiş olan benzer görüntüleri çağrışım yolu ile hatırlayarak bu çağrışım

²⁹ el-Kurtubî, *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, XI-XII. 150; Muhammed b. Abdillâh el-Âmirî, *Ahkâmu'n-Nazar*, s. 262.

³⁰ Nitekim gözlerin ve bakışın bu gücü, edebiyatımızda ve Arap edebiyatında bu konuda müstakil bir çalışma yapılacak kadar fazla işlenmiştir. Biz burada fikir vermesi açısından edebiyatımızdan ve Arap edebiyatından birer örnek vermekle yetineceğiz: “*Murâdın anlarız ol gamzenin iz'ânımız vardır.*”

Belî söz bilmeziz amma biraz irfânımız vardır.”

Anlamı: “O çapkın yan bakışın ne demek istediğini anlarız; o kadarcık anlayışımız vardır. Evet, söz bilmeyiz (o kadar güzel konuşamayız) ama (bakışın ne anlama geldiğini) anlayacak kadar irfanımız vardır.”

فَأَيْقَنْتُ أَنْ الطَّرْفَ قَدْ قَالَ: مَرْحَبًا – وَأَهْلًا وَسَهْلًا بِالْحَبِيبِ الْمَتِيمِ

Anlamı: “*Anladım ki bakıştı; merhaba, hoşgeldin, sefa geldin vurgun, mecnun sevgili dedi.*”

³¹ Baltaş, *Bedenin Dili*, s.131.

modeline uyan ya da daha önce bu modele göre aralarında bağlantı kurulmuş olan nöronları uyarırlar. Bu uyarı daha çok da hipotalamus ile bağlantı içindeki “limbik bölge”deki nöronlara yönelik olur. Böylelikle hipotalamusa bağlı olan hipofiz de uyarılır ve aldığı uyarı ile hormon salgılamaya başlar. Hipofizin salgıladığı hormonlar kana karışır ve damarlar yolu ile vücudun alt bölgelerine doğru iletilir. Kana karışmış olan bu hormonlar, kendi “tanıdıkları” bölgeye gelince oradaki hücrelere etki ederler ve cinsel salgı bezleri harekete geçerek birtakım hormonları salgırlar.”³²

Yalnız, burada kastedilen “bakış” sadece karşı cinsle iletişim kurmaya yönelik olmayıp cinsel haz almak gayesiyle ve tek taraflı da olabilir. Dahası insanı cinsel yönden tahrik eden canlı cansız (resim, film vs.) her türlü görüntüyü ihtiva etmektedir. Kur’ân-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde dile getirilen konuyla ilgili yasakların yalnızca karşı tarafla iletişim kurmayı yasaklayan türde olmayıp, çok daha geniş kapsamlı olduğunu daha önce ifade etmiştik.

Gözün kendisi başlı başına bir mesaj kaynağıdır. Bir kimse gözüne bakıyorsa size ilgi duyuyor demektir. Göz ilişkisi kurulduktan sonra ise yavaş yavaş diğer ilişkiler kurulur.³³

Edebiyatımızda, bu safha şu beyitle çok güzel ifade edilmiştir:

*“Gözlerim gözler iken oldu gözün gözüme dûş
Göz ucu ile gözedirken göze göz oldu fiten”*

Bugünkü dille ifade edersek: Gözlerim, gözlerine bakarken bakışlarımız çakıştı; göz ucu ile bakışırken gözler birbirini ayarttı.

Sözlü İletişim

İşte bu noktada ikinci safha olan “sözlü iletişim” ortaya çıkar. Bu ya iki taraftan birinin iletişime başlaması ya da üçüncü bir kişinin araya girip sözlü iletişimi başlatmasıyla olur.³⁴ Sözlü iletişimde, konuşmaların içeriğinin hatta ses tonunun zaman zaman cinsel iletiler verdiği görülür. Zira ses; tonu, yüksekliği, rezoransı ve temposu ile duygularımızın en önemli aktarıcısıdır. Mutluluğumuzdan hüznümüze, samimiyetimizden tereddüdümüze kadar bütün duygular sesin bu özellikleriyle aktarılırlar.³⁵

³² Vester, Frederic, *Düşünmek Öğrenmek Unutmak*, Arıtan Yay., (Çev: Aydın Arıtan), İstanbul 1994, s. 114, 115.

³³ Cüceloğlu, Doğan, *İnsan İnsana*, As Matbaacılık, İstanbul 1987, s. 159.

³⁴ Köknel, *İnsanı Anlamak*, s. 85.

³⁵ Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 31.

Sesimizin tonu bir kimseye karşı nasıl duygular içinde olduğumuzu da ifâde eder.³⁶ Bu ise ses tonuyla da birtakım cinsel içerikli mesajlar verilebileceğini, dolayısıyla sesin zinaya bir basamak teşkil ettiğini gösterir.³⁷ Ayrıca ses tonunun şu anlamları ifâde ettiği tespit edilmiştir:

- a. Kuvvetli ve yüksek ton: Öfke, hoşnutsuzluk.
- b. Tatlı ve yavaş söylendiği sırada tonun biraz yükselişi: Sevgi, şefkat.
- c. Hafif sesle orta ton: Düşünce ve heyecanda sükûnet
- d. Bir yukarıdakinin biraz üstünde bir ton: Ateşlilik ve ciddilik.
- e. Kuvvetli bir sesle alçak ton: Duygu ve düşüncede dayanıklılık
- f. Tatlı bir ses ve alçak ton: Ağırılık
- g. Fısıltı halinde ton: Sinsice ve aldatıcı bir durum.”³⁸

Bu kadar farklı duyguları kolaylıkla ifâde edebilen ses tonunun - istendiğinde- cinsel istek uyandırabilmesi garip karşılanmamalıdır.³⁹ Bu yüzden Yüce Dinimiz İslam, yabancı erkeklere karşı kadınların, kadınlığa has yumuşak bir ses tonu kullanmalarını yasaklamıştır.⁴⁰ Hatta Kur’ân-ı Kerim, yanlış bir mesaj verebilecek, yanlış anlaşılacak veya dikkatleri kendisine çekebilecek birtakım sesler çıkarmaktan dahi kadınları men etmiştir.⁴¹ Kur’ân’ın en büyük müfessiri Hz. Peygamber (sa), bu safhaya işaret ederek şöyle der: “... *dilin de zinası vardır: Dilin zinası konuşmaktır; kulağın da zinası vardır: Kulağın zinası ise dinlemektir.*”⁴²

Sınırlı Bedensel İletişim

Bunu takip eden safha ise “Kişisel alanın” ortadan kalkmasıyla ortaya çıkan “Sınırlı bedensel iletişimidir.” Kişisel alan, “Bir kimsenin çevresinde

³⁶ Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1991, s. 272.

³⁷ Topaloğlu, *İslam’da Kadın*, s. 210. Nitekim 900’lü telefonlarda, karşı cinsin, cinsel içerikli şeyler konuşması ve anlatmasının yanı sıra ses tonunu da aynı gaye için kullanması, bu ahlâksızlığın ilgi odağı haline gelmesinde büyük bir etken olmuştur.

³⁸ Ros, J. Brun, *Hatiplik Sanatı*, Remzi Kitabevi, (Çev: Nazife Müren), İstanbul 1973, s. 30. İletişimde ses tonu ve vurgunun önemine dair örnek için bkz. Condon, John C., *Kelimelerin Dünyası-Anlam Bilim ve İletişim*, (Çev. Murat Çiftkaya), İstanbul 1995, s. 161,162.

³⁹ Topaloğlu, *İslam’da Kadın*, s. 209.

⁴⁰ el-Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, V. 229; es-Sâbûnî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, Dâru İhyâi’t-Türas el-Arabî, II. s. 151, 167.

⁴¹ 24. *Nur*, 31.

⁴² Ebû Dâvud, *Nikâh*, (44).

tuttuğu, görünmeyen bir çember” olarak tanımlanabilir.⁴³ Bu çemberin ortasında kişi bulunur. Çemberin çapı kültürden kültüre, kişiden kişiye değişebilir, ama her toplumun bireylerinde mutlaka vardır.⁴⁴ Kişiler için dört farklı kişisel alan vardır. Örneğin İstanbul’da yapılan bir ön çalışmada “kişisel alan”la ilgili mesafeler şu şekilde tespit edilmiştir.

a. Yabancılar için uzaklık: 2,5 metreden başlayarak uzayan kişisel alan yabancılar içindir.

b. Sosyal uzaklık: Bu alan 1 metre ile 2,5 metre arasında değişir. İşlerin rahatça konuşulduğu, resmî ilişkilerin sürdürüldüğü alan bu çemberdir.

c. Samimi Uzaklık: 25 cm’le, 1 metre arasında değişen uzaklıktır. Birbirini tanıyan ve birbiriyle rahat konuşan iki insan bu uzaklıkta kendilerini en rahat hissetmektedirler. Bu uzaklıkta duran insanlar bize, birbirleriyle iyi bir arkadaş, kan-koca, nişanlı ya da sözlü oldukları izlenimini verirler.

d. İçli dışlı uzaklık: Cilt temasıyla 25 santimlik bir alanı kapsar. Bir kimsenin içli-dışlı alana girmesine izin verdiğimiz zaman, o insana güveniyoruz, yakınımız olarak görüyoruz anlamı çıkar.⁴⁵

“Sınırlı bedensel iletişim”, erkeğin beğeni, destek, koruma, yardım görünümünü altında cinsel içerikli iletiler vermesiyle kendini gösterir. Yolda yürürken, karşıdan karşıya geçerken, arabaya, otobüse binerken karşı cinse destek olmak için elin, kolun ya da omuzun tutulması karşısında gösterilen tepki, iletişimin süreceği ve daha ileri evrelere geçeceği; reddi, bu düzeyde kalmasının tercih edildiği anlamını taşır. Böylece karşı iki cins arasındaki cinsel içerikli iletişim, erkeğin dokunma biçiminde verdiği iletilerin süresi ve yeriyle karşı cinsin bunlara gösterdiği tepkiye göre ya kesilir ya da daha ileri aşamalara kadar sürüp gider.⁴⁶ Hz. Peygamber (sa)’in bu safhaya da temas ederek: “... ellerin de zinası vardır: Ellerin zinası, tutmaktır.”⁴⁷ demesi, oldukça dikkat çekicidir.

Burada subjektif bir tespit de olsa, ilk safhadan itibaren süregelen bu yakınlaşmanın daha çok flört denilen kız erkek arkadaşlıklarında görüldüğünü söylemek gerekir.⁴⁸ Zinanın belirli bir yerde para karşılığı yapılan çeşidinde ise

⁴³ Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, s. 151.

⁴⁴ A.g.y.

⁴⁵ Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, s. 152-153. Krş. Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 114-116.

⁴⁶ Köknel, *İnsanı Anlamak*, s. 73.

⁴⁷ Ebû Davud, *Nikâh*, (44).

⁴⁸ Morris’e göre bu safhaların tamamı flörtte vardır. Bkz. Morris, *Sevmek Dokunmaktır*, s. 69.

safhaların bu şekilde olduğunu söylemek pek mümkün değildir.⁴⁹ Kanaatimizce, zinanın bu çeşidinde “yaklaşma olgusu” daha farklı nitelikte ve değişik boyuttadır. Bu konuda ayrı bir araştırma yapılmalıdır.

Sınırsız Bedensel İletişim

Karşı iki cins arasındaki cinsel içerikli iletişim ve dokunma zina için gerekli sosyal ortamın oluşmasıyla son şeklini alır ve “sınırsız bedensel iletişim” gerçekleşir. Gerekli sosyal ortamla, yalnızlık (halvet-i sahiha) kastedilmiştir.⁵⁰

Hz. Peygamber (sa.)’in yukarıda zikrettiğimiz, hadisinde yapmış olduğu sıralama da oldukça ilginçtir: “... gözler de zina eder. Gözlerin zinası bakmaktır. Dil de zina eder. Dilin zinası konuşmaktır. Kulaklar da zina eder. Kulakların zinası dinlemektir. Eller de zina eder. Ellerin zinası tutmaktır. Ayaklar da zina eder. Ayakların zinası (o fiile doğru) yürümezdür. Nefis de arzu ve istek içindedir. Artık cinsiyet uzvu (ferc) buna uyar (zina eder) veya uymaz.”⁵¹ Hadiste de açıkça görüldüğü gibi, Hz. Peygamber (sa.) ifâdelerine, olgunun ilk safhası ve sözsüz iletişimin başlangıcı olan gözlerle başlamış, ardından ikinci safha olan “sözlü iletişime” temas etmiş, daha sonra da ellerin fonksiyonuna değinerek üçüncü safhaya yani “sınırlı bedensel iletişime” işaret etmişlerdir. Hadisin sonunda da bu cinsel olgunun son safhasına parmak basmışlardır. Hadiste geçen “Nefis de arzu ve istek içindedir” cümlesi Arapça dilbilgisi kurallarına göre “hâl cümlesi” olarak yorumlanabilir. Bundan hareketle “zül-

⁴⁹ Morris, *Sevmek Dokunmaktır*, s. 82.

⁵⁰ Hz. Peygamber (sa) bu son safhanın -zina gerçekleşme de- haram olduğunu açıkça ifâde etmiştir. Bkz. ez-Zebîdî, *Tecrid-i Sarih Tercemesi*, (Ter: Kamil Miras), XI. 324, Emel Matb., Ankara; a.g.e. VIII. 382.

⁵¹ Hadis bu şekliyle İbn Kesîr tefsirinde geçmektedir. Bkz. Ebu’l-Fidâ İsmail b. Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Daru’l-Endelüs, Beyrut 1966, V. 87. Hadisin Müsned’te geçen şekli ise şudur. “...gözler zina eder; dil de zina eder; kulak zina eder, ayak da zina eder. Nefis de bunları arzu eder. Artık cinsiyet uzvu (ferc) buna uyar (zina eder) veya uymaz.” Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Kahire 1373, II. 372. Ayrıca hadis Müsned’te değişik varyantları da bulunmaktadır. Bkz. *Müsned*, II. 272, 317, 329, 343, 344, 349, 379, 411, 431, 535, 536; İbn Kesir, hadisi Buharî’nin *muallak* olarak Müslim’in ise diğer bir tarikten olmak üzere yukarıdakine benzer bir şekilde *müsned* olarak rivayet edildiği söylenmektedir. Bkz. *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, V. 87. Hadis-i Şerif şu şekliyle de *müttefikkun aleyhtir*: “Gözlerin zinası bakmaktır. Dilin zinası konuşmaktır. Nefis arzu ve içindedir. Artık cinsiyet uzvu (ferc) buna uyar (zina eder) veya uymaz.” Bkz. Fuâd Abdülbâki, *el-Lü’lü ve’l-Mercan*, (Ter: İsmail Hakkı Uca-İsmail Kaya), Sebat Matbaa, Konya 1968, III. 267.

hal” konumunda olan öğeye ait fiillerin, cinsel ilgi bağlamında ve bir süreç içinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Hz. Peygamber (sa)’in “cinsiyet uzvu: ferc” kelimesini kullanmasından hareketle de hadisteki bu eylemlerin her iki cins için de geçerli olduğu, yalnızca erkeğin veya kadının kast edilmediği sonucunu çıkartabiliriz. Zira bu kelime Arapçada karakteristiği itibariyle her iki cins için de kullanılabilen bir kelimedir.⁵² Meşhur Buhârî Şarihi Aynî, (ö.1451) *Umdetü’l-Kârî Şerhu Sahihi’l-Buhârî* adlı eserinde, Hz. Peygamber (sa)’in bu fiillere zina demesinin üzerinde durur ve şöyle der: “Bütün bu fiillere zina denmiştir. Çünkü bu fiiller insanı zinaya götürür.”⁵³ Buhârî şarihlerinden el-Kastallânî (ö.1517) de, İbn Battal’dan yaptığı nakilde aynı şeyleri söyler.⁵⁴

Bu noktada akla şöyle bir soru gelebilir: Acaba Kur’ân’ın indiği dönemde yukarıda bahsedilen şekliyle zina mevcut muydu? Bu soruya “Evet” ya da “Hayır” şeklinde kesin bir cevap vermek mümkün değildir. Ama insanın olduğu yerde sosyal ilişkiden, cinselliğe yönelik olsun ya da olmasın iletişimden söz etmemek imkânsızdır. Kaldı ki “edebiyat hayatın bir yansımasıdır” gerçeğinden hareketle Cahiliye Dönemi şiirleri incelendiği takdirde, bu konuda birtakım ipuçları bulunacağı kanaatindeyiz. Varacağımız sonuç ne olursa olsun âyetin bu şekilde anlaşılmasında bir mahzur olmadığını düşünüyor ve tefsir metodolojisine ait konumuzla ilgili teknik bir kaideyi burada zikretmeyi uygun buluyoruz: “Şayet âyette geçen söz iki anlama da geliyorsa, iki anlamın birden anlaşılmasında da bir çelişki yoksa muhakkiklere göre bu söz her iki manaya göre de anlaşılabilir. Böylece Kur’ân âyeti icâz ve fesahat yönüyle daha belîğ olmuş olur. Ancak bu anlamlardan birinin kastedildiğine dair bir delil varsa, o takdirde o anlam alınır.”⁵⁵ Binâenaleyh âyet-i kerime ister bizim anladığımız ve izah etmeye çalıştığımız şekliyle, ister başka türlü ele alınsın, esnekliği ve estetiği itibariyle buna müsaittir.

⁵² Bkz. İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, Daru’l Fikr, Beyrut 1990, II. 342; Ebu’l Bekâ, *el-Külliyât*, s. 698.

⁵³ Aynî, *Umdetü’l-Kârî Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Oğulları Matbaası, Mısır 1972, XVIII. 296. Aynî, Hz. Peygamber (sa)’nin zina olarak nitelediği bu fiillerden dolayı, hadd gerekip gerekmeyeceği konusundaki tartışmayı naklettikten sonra, “Bunlar zinadan kinayedir.” demek sûretiyle kendisine göre en doğru olan görüşün bu olduğunu söyler. Müslim Şarihi Nevevî de -hadis aynı lafızlarla Müslim’de de geçmektedir- bütün bunların mecâzî zinanın bir çeşidi olduğunu söyler. Bkz. Müslim, *Kader*, (20) (Nevevî şerhiyle birlikte)

⁵⁴ el-Kastalanî, *İrşâdü’s-Sârî li-Şerhi Sahihi’l-Buhârî*, Daru’l Fikr, Beyrut 1990, XIII. 288.

⁵⁵ es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, Dâru İbn Kesîr, Dımeşk 1993, II. 1214; ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve’l-Müfessirûn*, Daru’l-Kalem, Lübnan, I. 280.

Kur'ân'ın bütünlüğü ve kullanmış olduğumuz metodun tutarlılığı açısından burada şöyle bir soru akla gelebilir. Acaba Kur'ân'ı Kerim'de "yaklaşmayın" şeklinde ifâde edilen yasakların tamamında aynı psikolojik yaklaşım sergilenebilir mi? Kanaatimizce bu, yasaklanan nesne ya da fiilin keyfiyetine bağlı olarak değişebilir. Örneğin; Bakara Sûresi 35. keza A'raf Sûresi 19. âyetinde yer alan "*Bu ağaca yaklaşmayın!*" ifâdesi, insandaki merak sâiki ve bu sâikin yerine göre sahip olma arzusuna dönüşmesi göz önünde bulundurulursa aynı yaklaşım sergilenebilir. Ama Tevbe Sûresi 28. âyette geçen: "*Ey inananlar! Doğrusu puta tapanlar pistirler, bu sebeple bu yıldan sonra Mescid-i Harâm'a yaklaşmasınlar!*" ifâdesini aynı şekilde anlamak mümkün değildir. Kısacası bu konuda semantik ve psikolinguistik yaklaşımlardan da istifade ederek ciddi bir araştırma yapılmalıdır. Böyle bir araştırma yapmadan kesin hükümler vermek doğru ve bilimsel değildir.

Sonuç

Kuşkusuz toplumsal değişme inkâr edilmez bir gerçektir. Ama insandaki benlik güdüsü, saldırganlık güdüsü ve fizyolojik güdü gibi birtakım temel içgüdülerin değişmediği de bir gerçektir. Emir ve yasaklarında insan gerçeğini merkez alan Kur'ân'ın zaman geçtikçe gençleşmesi ve tasdik edilmesi de bu yüzdendir.

Bir başka önemli husus da tüm çağlara hitap eden Kur'ân'ın bu gerçeği hem o günün insanının hem günümüz insanının anlayacağı bir tarzda ifâde etmiş olmasıdır. İnsanı karşısında acze düşüren bu üslûp, onun zaman ve mekân üstü bir kitap oluşundan ve her şeyi bilen Yüce Allah'a ait oluşundan ileri gelmektedir. En önemlisi, insan, peşin hükümlü olmadığı sürece, ilim, kültür ve tecrübe seviyesi yükseldikçe, Kur'an âyetlerini anlama seviyesi ve boyutu da aynı oranda yükselecektir.

Sonuç olarak, genellikle zinanın bir anda olup biten bir olay olmayıp; sözsüz iletişim, sözlü iletişim, sınırlı bedensel iletişim ve sınırsız bedensel iletişim gibi dört evreden sonra gerçekleştiğini, Hz. Peygamber (sa.)'in bu evrelere değinerek bunların zinaya götüren birer unsur olduğuna işaret ettiğini ve Kur'ân'ın da bu evrelerin tamamını kapsayan yasağı, gayet belîğ bir üslûp içinde "zinaya yaklaşmayın!" şeklinde ifâde ettiğini görüyoruz.

Kaynakça

Abbâs, Fadl Hasen, *İtkânü'l-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an*, Amman 1997.

Abdülbâkî, M. Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfazı'l-Kur'âni'l-Kerim*, Daru'l-Hadis, Kahire 1988.

- el-Lü'lü ve'l-Mercan*, (Ter: İsmail Hakkı Uca-İsmail Kaya), Sebat Matbaa, Konya 1968.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Kahire 1373.
- Aktaş, Şerif, *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, Akçağ Kitabevi, Ankara 1986.
- Alûsî, *Ruhu'l-Meânî*, Daru't-Türas el-Arabî, Beyrut ty.
- Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Oğulları Matbaası, Mısır 1972.
- Baltaş, Zuhâl -Acar, *Bedenin Dili*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.
- el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, (Tah. Muhammed es-Sâdık Kamhâvî), Dar'ul Mushaf, Kahire ty.
- Condon, John C., *Kelimelerin Dünyası-Anlam Bilim ve İletişim*, (Çev. Murat Çiftkaya), İstanbul 1995.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan İnsana*, As Matbaacılık, İstanbul 1987.
- Cürçânî, Abdülkâhir, *Delâilü'l-İ'câz*, Mektebetü Sa'diddin, Dımeşk 1987.
- Divlekci, Celalettin, *Anlam-Üslûp İlişkisi Bağlamında Kur'ân'ın Üslûp Analizi (Fâtîha Sûresi Örnekleme)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.
- Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993.
- Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Daru'l-Endelüs, Beyrut 1966.
- Ebü Dâvud, Süleyman b. el-Es'as, *Sünen Ebî Dâvûd*, (Haz. Kemal Yusuf el-Hut), Beyrut 1988.
- Ebu's-Sü'ûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Daru İhya et-Türas el-Arabî, Beyrut ty.
- el-Fîruzâbâdî, *Besâiru Zevî't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, (Tah. Muhammed Ali en-Neccar), el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut ty.
- el-Hatip es-Şirbînî, *es-Sirâcül-Munîr*, Daru'l-Mârifetü, Beyrut ty.
- el-Hiyâtî, Ali b. Atiyye, *Ahkâmun-Nazar*, (Tah. M. Fadl Abdülaziz el-Murâd), Dârü'l-Kalem, Dımeşk 1990.
- el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân*, Dârü'l-Kalem, Dımeşk 1992.
- İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Daru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire 1975.
- İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (Muhtasar, Tah. M. A. Sabûnî), Daru'l-Kur'âni'l Kerim, 1393.
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Daru'l Fikr, Beyrut 1990.

- Kâdî Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Tevîl*, İstanbul 1984. (Mecmeu't-Tefâsîr içinde.)
- el-Kastalanî, *İrşâdü's-Sârî li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Daru'l Fikr, Beyrut 1990.
- Köknel, Özcan, *İnsanı Anlamak*, Altın Kitaplar Yay., İstanbul 1987.
- el-Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, el-Mektebetü'l-Arabiyye, Kahire 1967.
- Kutup, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Daru İhyai't-Türas el-Arabî, Lübnan 1967.
- el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, Mısır 1963.
- Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, İnsan Yayınları, İstanbul 1986.
- Morris, Desmond, *Sevmek Dokunmaktır*, İnkılâp Kitabevi, (Çev: Nuran Yavuz), İstanbul 1994.
- Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, İstanbul 1984. (Mecmeu't-Tefâsîr içinde.)
- Nevevî, *Şerhu Müslim*, Beyrut 1392.
- er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, el-Matbâ el-Behiyye el-Mısriyye, Kahire 1938.
- Ros, J. Brun, *Hatıplik Sanatı*, Remzi Kitabevi, (Çev: Nazife Müren), İstanbul 1973.
- es-Sâbûnî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Türas el-Arabî ty.
- Safvetü't-Tefâsîr*, Der Seâdet ty.
- es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İbn Kesîr, Dımeşk 1993.
- et-Tûfî, *el-İksîr fî İlmi't-Tefsîr*, Mektebetü'l-Adâb, Kahire ty.
- Topaloğlu, Bekir, *İslam'da Kadın*, Ensar Neşr., İstanbul 2004.
- Vester, Frederic, *Düşünmek Öğrenmek Unutmak*, Arıtan Yay., (Çev: Aydın Arıtan), İstanbul 1994.
- ez-Zebîdî, *Tecrid-i Sarih Tercemesi*, (Ter: Kamil Miras), XI. 324, Emel Matb., Ankara ty.
- ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l- Müfessirûn*, Daru'l-Kalem, Lübnan ty.
- ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Dâr'ul-Küttübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995.
- ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân* (Tah. M. Ebu'l-Fadl İbrahim), el-Mektebetü'l-Asriyye, 1972.
- Zielke, Wolfgang, *Sözsüz Konuşma*, Say Yayınevi, (Çev: Esat Mermi), İstanbul 1993.